

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תפה, פרשת אמור, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

הוא רק כאשר מתנה עמו שישמור על תנאי שכר, אבל שכר שנותן בשעה נותן לו את החפץ הנפקד אינו עושהו שומר שכר.

ומצאנו מבואר בפוסקים, דעל ידי מתנה שמקבל הוא שומר שכר. דהנה בהגהות מרדכי (בבא מציעא, הגהות מרדכי נוספות פרק הזהב, רמז תנד) כתב וז"ל "גם זו מצאתי, אדם ששלח לחבירו שום דבר להוליך למקום אחר, ובתוך כך שלח לו דורון, נראה דשומר שכר הוא, כדאמר גבי טובל עמו בציר הוה" עכ"ל. ורצונו לומר, דאיתא בבבא מציעא (סח, ב) לענין ריבית, דהמתעסק בחלק חבירו, אפילו אין שכרו אלא שטובל עמו בציר הוא שכר, ולא הוא ריבית. מבואר דסתם מתנה קלה הוא שכר. והבית יוסף הביא דבריו בחושן משפט סימן שג פסקא ב, וכתב על זה "וצריך להתיישב בדבר" עכ"ל, אבל הרמ"א הביא להלכה את דברי הגהות מרדכי בחושן משפט סימן קפה סעיף א וז"ל "מי ששלח שליח להוליך לו דבר למקום אחד, ובתוך כך שלח לו דורון, הוא שומר שכר (הגהות מרדכי דב"מ)". עכ"ל. וכן הביאו הרמ"א בחושן משפט סימן שג סעיף א.

ולא ביאר הבית יוסף כוונתו, במה שכתב שצריך לתיישב בדבר, אבל היא מבוארת בטורי זהב, שכתב בסימן קפה סעיף א' וז"ל "בהג"ה. שלח לו דורון. בסימן ש"ג [סעיף ד'] כתב בית יוסף על זה, וצריך להתיישב בדבר. ונראה לעניות דעתי, דלא הוה בשביל זה שומר שכר אלא כשיש הוכחה שהדורון בשביל השליחות, כגון שאינו רגיל בזה, או רגיל ועכשיו מוכח קצת, דבהג"ה מרדכי שם [ב"מ דף קנא ס' תנד] יליף מריבית, ואף שם נראה כן "עכ"ל" עכ"ל הטורי זהב. הנה מבואר בכוונת הבית יוסף, דלא כל פעם שמקבל דורות נעשה שומר שכר, אבל צריך להתיישב בדבר ולבדוק האם המתנה היא עבור השמירה או לא, ומבואר שאם ידוע שכונתו רק בגלל השמירה, הוא שומר שכר.

וגם בנתיבות המשפט פוסק כדברי הגהות הללו, דז"ל נתיבות המשפט באורים (סימן רסו ס"ק ג) בדין שומר אבידה דהוי שומר חנם, אף על פי שנהנה מפרוטה דרב יוסף, כיון שאינה שכיחה, וז"ל "דשומר אבידה אינו אלא כשומר חנם. עיין ש"ך ס"ק י"ד הטעם משום דלא שכיח. ונראה, דאף אם באמת כבר נפטר פעם אחת מפרוטה דרב יוסף, דלא נעשה שומר שכר, מדלא חילקו הש"ס והפוסקים. והטעם, כיון דתחילת קבלה לעצמו לא היה בשכרו כדי שיהיה שומר שכר, כיון דלא שכיח, אף שהגיע לידו הנאה שיהיה

פועל ששומר לבעל הבית על תוכי, ונגנבה באונס

ובו יבואר: א. שומר חנם שקיבל מתנה, האם הוא שומר שכר. ב. משרת ששומר לבעל הבית, האם הוא שומר חנם, או שומר שכר. ג. שומר שכר שנגנבה באונס, האם חייב. ד. שומר בטובת הנאה, האם חייב בנגנבה באונס.

הנידון

"למעסיק שלי יש תוכי יקר בבית, ששוה שבעת אלפים שקלים, המעסיק נסע לשבת מהבית, וביקש שאקח את התוכי לשבת, הסכמתי. וכתשורה סמלית הוא נתן לי עוגה לשבת. בשבת פרצו גנבים את הבית, חתכו את הסורגים בחדר שהיה התוכי, ולקחו רק את התוכי, יתכן שנודע להם שיש תוכי יקר בבית. האם עלי לשלם למעסיק על הגניבה".

תשובה

פטור לשלם, כיון שלא קיבל שכר ממש, דפועל אינו שומר שכר, ורק מחמת טובת הנאה שקיבל עוגה, וקיימא לן, דשומר מחמת טובת הנאה, פטור בגניבה באונס.

ביאור התשובה

הדברים שצריך לברר

כיון ששומר חנם פטור על הגנבה ושומר שכר חייב, יש לברר האם שומר זה הינו שומר חנם או שומר שכר. ואף על פי שלא קיבל שכר על השמירה, מכל מקום כיון שקיבל עוגה לשבת, האם עבור זה נקרא שומר שכר. או מפני שעובד אצל בעל הבית ונהנה ממנו, הרי הוא שומר שכר. עוד יש לבאר, האם מעשה הגניבה נחשב אונס, שאפילו שומר שכר פטור, או נחשב בדרגא של גניבה, דשומר שכר חייב. ונבאר הכל אחד לאחד בסייעתא דשמיא.

שכר בלא תנאי האם הוא שכר

יש לברר, שומר שקיבל תמורה מחמת שמירתו, אבל לא התנה המפקיד עמו שישלם לו, אלא ביקש ממנו לשמור בחינם, וכשנתן לו את החפץ לשמור, נתן לו קצת מעות או מתנה כדי שלא ירגיש שהוא מנצל אותו, האם מחמת זה נקרא שומר שכר, או שגדר שומר שכר

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דהמשרת עומד אצל בעל הבית בשכר, מכל מקום, לא נקיט השכר בשביל שמירה, אלא בשביל שירות הבית" עכ"ל, אבל בקצות החושן חולק עליו, וז"ל קצות החושן (סימן רצא ס"ק ו) "אלא דנדון מוהרש"ך שם, בראובן ששלח מנכסיו סחורה, וראובן היה פורע לשמעון שכר טרחו, ומשרת של שמעון הלך במקום שהיה הסחורה מונח וכו' ע"ש. וזה נראה דהוי שומר שכר שמסר לשומר שכר, דהא כיון דהוא משרת של שמעון, ודאי בשכרו בא" עכ"ל, הנה נחלקו האם משרת הוי שומר שכר מפני שבכלל שכרו הוא כל מלאכה שבעל הבית יתן לו, או שכיון שלא מקבל שכר שמירה במיוחד, הוי שומר חנים.

ובערוך השולחן (חושן משפט סימן שג סעיף ד) כתב, וז"ל "ומשרת ומשרתת בבית בעל הבית, דינם כשומר שכר, דמסתמא שוכרים אותן על כל מה שיצוו להם לעשות ולשמור, אלא אם כן התנו מפורש שלעשות מלאכה שכוון, ולא לשמירה, דאז דינם כשומר חנם [ועייני קצות החושן ומחנה אפרים ולא פליגי לדינא ודו"ק] עכ"ל. וכונתו לומר דהמחנה אפרים איירי באופן שמשרת בדוקא על מלאכה ולא על שמירה, לכן הוי שומר חנים, וכן מדוקדק לשון המחנה אפרים שכתב "לא נקיט השכר בשביל שמירה, אלא בשביל שירות הבית", וקצות החושן איירי באופן שהוא מקבל שכר על כל פעולתו שיעשה בבית, וכן הוא מוכח לשון קצות החושן, שכתב "כיון דהוא משרת של שמעון ודאי בשכרו בא", מבואר ששכרו הוא גם על השמירה.

ובאמת הוא סברא פשוטה לחלק בזה, דאין שום טעם וסברא לחייב כל פועל בכל מישרה שיעשה לבעל הבית מדין שומר שכר, אלא אם מקבל שכר שמירה, וכן פסק בסברא פשוטה בלא כל ראייה הגאון רבי יוסף שאול נתנון זצ"ל (שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא חלק ג סימן כג) וז"ל "אמנם בגוף הדבר נראה ברור, כיון שהיה שכירו לשנה לכל מה שיצטרך, פשיטא דהוי שומר שכר אף שלא נהנה כעת, מכל מקום בכללות השנה, כיון שנותן לו שכר ולא קצב לו דוקא לאיזה שירות, פשיטא דהוי שומר שכר" עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת רדב"ז חלק ד סימן קלט (אלף רט - אלף ריא) וז"ל "עוד כי אני אומר, שאין השמש שומר שכר, כי שכר שמשותו הוא נוטל לא שכר שמירה. אם לא שהתנו עליו בהדיא". עכ"ל.

וכדברי הערוך השולחן ביישוב מחלוקת המחנה אפרים וקצות החושן, כתב כן גם מנפשיה בדברי מלכיאל (שו"ת דברי מלכיאל חלק ג סימן קעב) וז"ל "על דבר שנסתפק אם שמש הוי שומר שכר. יפה הביא דברי הרדב"ז ח"ד סי' ק"מ דהוי שומר חנים שאינו נוטל שכר על שמירתו, ועייני מחנה אפרים הלכות שומרים סימן לא בשם

פרוטה ממילא, לא הוי שומר שכר. ואף שמבואר בסימן קפ"ה סעיף א' דאם בתוך כך שלח לו דורון דהוי שומר שכר, שאני התם ששלח לו וידוע שלא שלח לו רק מחמת זה, והוי כאילו קיבלו אדעתא דהכי שכר לשמירתו, מה שאין כן הכא, שהנאה באה לו ממילא, וכשפוטרו עצמו מפרוטה דעני, לאו משום דעתא דשמירה פוטרו עצמו" עכ"ל, הנה מבאר נתיבות המשפט, דאם נותן לו מתנה הוי שומר שכר, דהוי כאילו קבלו על דעת כן, ורק אם ההנאה באה ממילא לא הוי עבור זה שומר שכר.

ובבאור הגר"א (חושן משפט סימן קפה ס"ק ג) על דברי הרמ"א כתב וז"ל "מי ששלח. כמו שומר אבידה משום פרוטה דרב יוסף שהנאה הוא אחרי כן" עכ"ל, כונתו, למאן דאמר ששומר אבדה שומר שכר מחמת פרוטה דרב יוסף, מבואר בדבריו, דזה שעל ידי מתנה הוי שכר שומר, על זה אין להסתפק כלל, אבל החידוש של הגהות מרדכי הוא, שנותן שכר לאחר מכן, ועל זה אמר דאפילו בזה נעשה שומר שכר, אם כן בנידון דידן שנתן עוגה מתחלה בודאי הוי שומר שכר לכל הדעות.

ויש להוסיף מה שכתב בפתחי חושן (חלק ג (פקדון ושאלה) פרק א הערה טו) על דברי הרמ"א, וז"ל "וצ"ע דכיון שאמר לו לשון דורון, אפשר שאינו מתרצה בכך, אלא אם כן נאמר כסברת המנחת יעקב דלעיל, שבזה שקיבל הדורון ושתק, הרי זה כהודאה שמתרצה בכך, ולפי זה נראה, אם שלח אחריו באופן שלא היתה לו ברירה למחות, או שלא לקבל, אינו נעשה שומר שכר בעל כרחו" עכ"ל.

מכל מקום דבר ברור מכל הפוסקים, הרמ"א, הטורי זהב, נתיבות המשפט, הגר"א, שבנתינת העוגה לכבוד שבת עבור שכר שמירה, הוי שומר שכר, כיון שאינו רגיל בזה.

העולה מזה: שומר חנים שנתן לו המפקיד מתנה, שאינו רגיל לתת לו, ונראה שהיא בגלל שמירת חפצו, נעשה על ידי זה שומר שכר.

בעל הבית שהפקיד אצל עובד שלו, האם הוי שומר שכר

עוד יש לברר, האם מחמת זה שעובד הוא אצל בעל הבית, נעשה שומר שכר, דהנה במחנה אפרים מדקדק מתשובת מהרש"ך (חלק ב סימן פה), דבעל הבית שהפקיד אצל משרת שלו הוי שומר חנים, וז"ל המחנה אפרים (הלכות שומרים, סימן לא) "עוד נראה מדברי מהרש"ך מזאת התשובה, דמשרתו של בעל הבית, שומר חנים חשיב אצל בעל הבית, לענין אם מסר בידו לשמור ונגב מידו. ואף על פי

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

או שאר אונס גדול בגוף, משום דס"ל דלא פטרה התורה רק באונס בחפץ, ולא באונס בגוף השומר שכר או גניבה באונס גמור, עיין בטור ובית יוסף [סעיף ב']. עכ"ל נתיבות המשפט.

ועיין בפתחי חושן (חלק ג פרק ג הלכה כג) האריך בזה ונטה לחייב באונס כזה שדינו כגניבה.

העולה מזה: שומר שכר שנגנבה באונס כשישן בשעה שבני אדם ישנים, חייב, אבל נחלקו הפוסקים, באנסתו שינה או שאר אונס גדול בגוף, משום דסבירא להו דלא פטרה התורה רק באונס בחפץ, ולא באונס בגוף השומר שכר או גניבה באונס גמור.

בשכר טובת הנאה פטור בגניבה באונס

אבל מכל מקום כתב שם בפתחי חושן (חלק ג פקדון ושאלה, פרק ג, הערה נד) וז"ל "וכבר כתבתי בפרק ב (הערה ה) בשם כמה פוסקים, שאף לדעת המחייבים בגניבה באונס, היינו דוקא שומר הנוטל שכר שמירה ממש, אבל כשאינו נוטל שכר אלא שדינו כשומר שכר משום ההיא הנאה, פטור מגניבה באונס, וכ"כ באורחיה"מ (כלל כב סימן ו) בשם שו"ת זכות אבות (סימן טו), ומדבריו משמע שגם אומן וסרסור וכיוצא באלה אף על פי שנוטל שכר, אלא שהשכר הוא על טירחה או מלאכה, אינו שומר שכר אלא משום ההיא הנאה, ופטור מגניבה באונס, עיין שם" עכ"ל פתחי חושן.

וכן לעיל כתב בפתחי חושן (שם, פרק ב, הערה ה) וז"ל "במשל"מ (פ"י מה' שכירות) ובקצה"ח (סימן עב סק"ה) הביאו מדברי המהרש"ך דאף לדעת הפוסקים ששומר אבידה כשומר שכר, אינו ממש כשומר שכר לכל דיניו, כיון שאינו נוטל שכר ממש, ולכן כל ששומר כראוי לו פטור, כיון דלא שייך ביה טעמא דלהכי יהבינא לך שכר משום נטירותא יתירה. ולפי זה גם בגניבה באונס פטור, וכן בעל בעידנא דעיילי אינשי. והמשל"מ והקצה"ח שם דחו דבריו, ומכל מקום מצדד הקצה"ח לומר דבעל בעידנא דעיילי אינשי ובא זאב דפטור, אבל בגניבה באונס פליג, עיין שם. וכעין זה כתב החת"ס (חו"מ סימן טז), וכתב במנ"ח (מצוה נט אות ג) לדעת הרש"ך דה"ה בכל שדינו כשומר שכר מחמת הנאה כגון אומן וכיוצא בו (עי' פרק ג הערה נד והערה טז), ובערך ש"י (סימן טז) הקשה דא"כ גם שוכר אינו נוטל שכר שמירה ממש, וא"כ מאי אמר בגמרא ארבעה שומרים ודיניהם שלשה, הרי אין דין השוכר כדין שומר שכר ממש, ונמצא גם דיניהם ארבעה, עיין שם. ועי' תשב"ץ (ח"ד טור השני סימן כד), ובכנה"ג (סימן עב הגהב"י אות נ) עכ"ל.

המהרש"ך דגם במשרת סבירא ליה הכי. ובקצות החושן סימן רצ"א סק"ו משמע דמשרת הוי שומר שכר. ונראה שבשעה שמצוה להמשרת לעסוק בשמירת איזה דבר, הוי ודאי שומר שכר, דהא נוטל שכר על מלאכתו. וזהו מלאכתו כעת לשמור דבר זה. אבל בשעה שעושה מלאכות אחרות, ודאי דלא הוי שומר שכר על כלים שבבית. וזוהי דעת הקצה"ח שם" עכ"ל

וכן פסק להלכה בפתחי חושן (חלק ג פקדון ושאלה פרק א, הערה טז) "ונראה דלכו"ע אם שלח פועל לקנות משהו שלא במסגרת עבודתו, והוא דבר שאינו צריך לעשות במסגרת עבודתו, אינו כשומר שכר בשליחות זו, אף על פי שלמעשה מקבל שכר עבור זמן זה" עכ"ל.

העולה מכל זה, שאין ספק בדבר, שפועל של בעל הבית שעושה שמירה לבעל הבית בדבר שאינו בכלל עבודתו, דהוא שומר חנם ולא שומר שכר, ודברי קצות החושן הם אך ורק באופן שהוא בכלל עבודתו לשמור, ולעשות כל אשר יצוה עליו בעל הבית.

העולה מזה: פועל של בעל הבית שעושה שמירה לבעל הבית בדבר שאינו בכלל עבודתו, דהוא שומר חנם ולא שומר שכר, ודברי קצות החושן הם אך ורק באופן שהוא בכלל עבודתו לשמור, ולעשות כל אשר יצוה עליו בעל הבית

האם פריצת הסורגים הוי גניבה באונס

ואף על פי שנתבאר שפועל הוי שומר חנם, מכל מקום כבר מבואר שהוא שומר שכר בגלל העווגה שקיבל, לפיכך יש לדון האם הפריצה היא אונס דשומר שכר פטור, או שהיא כגניבה.

והנה נחלקו הפוסקים אם שומר שכר חייב כששומר כראוי ונגנבה באונס, והמחבר פסק בחושן משפט סימן שג סעיף ב דחייב וז"ל "שומר שכר חייב בגניבה ואבידה. וי"א שאפילו שמר כראוי ונתן הכספים תחת הקרקע בעומק מאה אמה, שאי אפשר לגנבם משם אם לא ע"י מחילות, או נם בעידנא דניימי אינשי ונגנבו, או קפץ עליו חולי ולא יכול לשומרה וכל כיוצא בזה, חייב. ואפילו הקיפו חומה של ברזל. ואפילו אם אילו היה שם לא היה יכול להציל, חייב בגניבה ואבידה, אלא אם כן היה שם ולא היה יכול להציל" עכ"ל.

וכתב בנתיבות המשפט באורים (שם, ס"ק א) "או נם בעידנא דניימי אינשי. תמוה לי למה כתב זה בלשון יש אומרים, הא בזה כולי עלמא מודים דחייב, דהא קיימא לן בבא מציעא דף צ"ג [ע"ב] כרב חסדא ורבה בר רב הונא דשומר שכר חייב בזה, ולא פליגי רק באנסתו שינה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שומר שכר, ודברי קצות החושן הם אך ורק באופן שהוא בכלל עבודתו לשמור, ולעשות כל אשר יצוה עליו בעל הבית.

ג. שומר שכר שנגנבה באונס כשישן בשעה שבני אדם ישנים, חייב, אבל נחלקו הפוסקים, באנסתו שינה או שאר אונס גדול בגוף, משום דסבירא להו דלא פטרה התורה רק באונס בחפץ, ולא באונס בגוף השומר שכר או גניבה באונס גמור.

ד. אף לדעת המחייבים בגניבה באונס, היינו דוקא שומר הנוטל שכר שמירה ממש, אבל כשאינו נוטל שכר, אלא שדינו כשומר שכר משום ההיא הנאה, פטור מגניבה באונס. לפיכך מי שמקבל תשורה עבור שמירתו, אין זה שכר ממש ששייך לומר שנתן לו שכר כדי שישמור שמירה מעולה, לפיכך בנידון דידן שנתבאר שאינו שומר שכר אלא בגלל העוגה שקיבל, פטור מגניבה באונס.

ונראה לפי זה, דגם מי שמקבל תשורה עבור שמירתו, אין זה שכר ממש דנאמר ששייך לומר שנתן לו שכר כדי שישמור שמירה מעולה, לפיכך בנידון דידן שנתבאר שאינו שומר שכר אלא בגלל העוגה שקיבל, פטור מגניבה באונס.

העולה מזה: אף לדעת המחייבים בגניבה באונס, היינו דוקא שומר הנוטל שכר שמירה ממש, אבל כשאינו נוטל שכר, אלא שדינו כשומר שכר משום ההיא הנאה, פטור מגניבה באונס. לפיכך מי שמקבל תשורה עבור שמירתו, אין זה שכר ממש ששייך לומר שנתן לו שכר כדי שישמור שמירה מעולה, לפיכך בנידון דידן שנתבאר שאינו שומר שכר אלא בגלל העוגה שקיבל, פטור מגניבה באונס.

דינים העולים:

א. שומר חנם שנתן לו המפקיד מתנה, שאינו רגיל לתת לו, ונראה שהיא בגלל שמירת חפצו, נעשה על ידי זה שומר שכר.

ב. פועל של בעל הבית שעושה שמירה לבעל הבית בדבר שאינו בכלל עבודתו, דהוא שומר חנם ולא

